

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ναοδομία: ρυθμός βασιλικής, περίκεντρος, βασιλική με θόλο, βυζαντινός σταυροειδής εγγεγραμμένος, που συμβολίζει το κτιστό και το άκτιστο.
- Αγιογραφία: νωπογραφίες, ψηφιδωτά, τοιχογραφίες, φορητές εικόνες. Μέχρι την εικονομαχία χαρακτηρίζονται από τον νατουραλισμό της ελληνιστικής εποχής. Μετά την Εικονομαχία οι μορφές τυποποιούνται. Το σημείο αναφοράς της εικόνας είναι ο θεατής.
- Οι βυζαντινοί αγιογράφοι χρησιμοποίησαν το ζωγραφικό σύστημα της ελληνιστικής εποχής.
- Εικονογραφικοί κύκλοι είναι οι ομάδες εικόνων που βρίσκονται σε συγκεκριμένες θέσεις στο χριστιανικό ναό.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο ζωγράφος δεν είχε πλήρη ελευθερία διαμόρφωσης του έργου του. Τα χρώματα και τα πρόσωπα ήταν, κατά το πλείστον, καθορισμένα. Αλλά μέσα σ' αυτά τα όρια ο καλλιτέχνης είχε ελευθερία. Ιδιαίτερο βάρος έδινε στο φωτισμό και την έκφραση των ματιών. Όλα τα υλικά στοιχεία προσλαμβάνουν μια άλλη ποιότητα, όλες οι κλασικές, γήινες γραμμές σπάζονται, για να κάνουν τον πιστό να αναγνωρίσει, ότι αυτό που βλέπει στην εικόνα, είναι ακριβώς το ίδιο με την πραγματικότητα γύρω του και ωστόσο διαφορετικό: είναι η μεταμορφωμένη πραγματικότητα, που διασπά τα όρια του φυσικού. Στο βαθμό που οι εικόνες μας μεταδίδουν μια βιβλική γνώση, μας υπενθυμίζουν το λόγο του Θεού. Η εικόνα λοιπόν, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα σιωπηλό κήρυγμα

(Νησιώτης, Ν., «Περί εικονογραφίας», Σύναξη, Αθήνα 1987, τεύχ. 24, σ. 107).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να παρατηρήσετε το ναό της περιοχής σας και τις αγιογραφίες του. Βρείτε σε ποιο ρυθμό ανήκει και αναζητήστε τα χαρακτηριστικά των αγιογραφιών του.
2. Τι συμβολίζει ο χριστιανικός ναός;
3. Τι είναι οι εικονογραφικοί κύκλοι και ποια θέση κατέχουν μέσα στο ναό;
4. Ποιοι παράγοντες διαμόρφωσαν την βυζαντινή αγιογραφία ύστερα από τον 9ο μ.Χ. αιώνα;
5. Μια ομάδα μαθητών να βρει πληροφορίες από το διαδίκτυο για ναούς βυζαντινού ρυθμού και μια άλλη για ναούς ρυθμού βασιλικής με θόλο.

21. Εκκλησιαστική τέχνη Β': Υμνολογία

Στην ενότητα αυτή θα πάρετε πληροφορίες (για):

- τα θέματα της Υμνογραφίας
- τα κύρια είδη ύμνων
- την εκκλησιαστική μουσική.

Μια ακόμη τέχνη, αυτή της σύνθεσης θρησκευτικών ύμνων, χρησιμοποιείται για την επικοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό. Ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά τους ύμνους αυτούς λέγεται **Υμνολογία**. **Υμνογραφία** είναι η **ποίηση** και η **μελωδία** που γράφονται για να δημιουργηθεί ένας ύμνος.

Οι πρώτοι ύμνοι προέρχονται από την εβραϊκή θρησκεία, αφού οι πρώτοι χριστιανοί ήταν βαπτισμένοι ισραηλίτες και χρησιμοποιούσαν κυρίως τους *Ψαλμούς* του Δαβίδ.

α. Τα θέματα της Υμνογραφίας

Με την πάροδο του χρόνου, οι χριστιανοί θέλησαν να εκφράσουν αλήθειες της πίστης τους που δεν υπήρχαν στους εβραϊκούς ύμνους. Η τριαδικότητα του Θεού, το Πάθος και η Ανάσταση του Κυρίου ήταν θέματα που τους ώθησαν στη σύνθεση ποιημάτων και μελωδιών με ιδιαίτερο περιεχόμενο και ηχητικό χρώμα. Η δημιουργία ύμνων με γνήσιες ελληνικές εκφράσεις ήταν αναγκαία, αφού η πολιτιστική παράδοση που εκείνη την εποχή επικρατούσε ήταν η ελληνική.

Τα θέματα της εκκλησιαστικής υμνογραφίας προέρχονταν: **α)** από την Αγία Γραφή, **β)** από τα απόκρυφα Ευαγγέλια «ποιητική άδεια» (αφού το περιεχόμενό τους από θεολογική άποψη δεν είναι αποδεκτό από την Εκκλησία), **γ)** από τα Μαρτυρολόγια και τα Συναξάρια των αγίων, **δ)** από τα συγγράμματα των Πατέρων της Εκκλησίας και **ε)** από σύγχρονα γεγονότα διαφόρων εποχών (σεισμούς, επιδημίες, πολιορκίες κτλ.).

Σε εποχές κατά τις οποίες αιρετικοί χρησιμοποίησαν ύμνους για να διαδώσουν τις διδασκαλίες τους, παρουσιάζεται αύξηση της παραγωγής ύμνων και από μέρους της Εκκλησίας, στην προσπάθειά της να αντισταθεί με τα ίδια μέσα στη διάδοση των αιρετικών αντιλήψεων.

*Ανείτε τον Κύριον.
Τοιχογραφία από τον Αγ. Νικόλαο
στο Τσεπέλοβο της Ηπείρου, 18ος αι.*

β. Κύρια είδη ύμνων

Παράλληλα με το περιεχόμενο των ύμνων εξελίσσεται και το μουσικό μέρος. Κατά τον 5ο μ.Χ. αιώνα επικρατεί το **Κοντάκιο** στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Λέγεται ότι ο **Ρωμανός ο Μελωδός**, ο δημιουργός του είδους, συνέθεσε περί τους χίλιους ύμνους.

Το Κοντάκιο ονομάστηκε έτσι, επειδή τύλιγαν το υλικό στο οποίο ήταν γραμμένος ο ύμνος σε ένα μικρό κοντάρι. Αποτελείται από το **προοίμιο**, δηλαδή ένα αρχικό τροπάριο που παρουσιάζει το περιεχόμενο του Κοντακίου και ακολουθούν οι **Οίκοι**, δηλαδή οι στροφές του Κοντακίου που συνήθως ήταν από 18 μέχρι 24. Όλοι οι **Οίκοι** τελειώνουν με την ίδια φράση που λέγεται

εφύμνιο. Στο γνωστό Κοντάκιο του Ακάθιστου Ύμνου το προοίμιο είναι το «Τῆ Ὑπερμάχῳ» και το εφύμνιο τα «Χαῖρε νύμφη ἀ-νύμφευτε» και «Ἀλληλούϊα».

Κατά τους 6ο και 7ο μ. Χ. αιώνες εμφανίζεται ένα άλλο είδος εκκλησιαστικής ποίησης, ο **Κανόνας**. Ονομάζεται έτσι, επειδή ο μελωδός χρησιμοποιούσε ως κανόνα-χάρακα κάποια συγκεκριμένα γεγονότα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, όπως το θαύμα της σωτηρίας του Ιωνά μέσα στην κοιλιά του θαλάσσιου κήτους, τον ύμνο της Θεοτόκου προς το Θεό κ.ά.

Ο Κανόνας περιέχει **δογματικές αλήθειες και διδάσκει βαθύτερες έννοιες**. Οι πιο φημισμένοι ποιητές Κανόνων είναι ο Ανδρέας, επίσκοπος Κρήτης, ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο Κοσμάς, επίσκοπος Μαΐουμά (7ος - 8ος αι.) κ.ά.

Οι ύμνοι λέγονται και **τροπάρια**, επειδή ο καθένας έχει δικό του τρόπο για να ψαλεί, και η γενική αυτή ονομασία έχει επικρατήσει μέχρι σήμερα.

Ιωάννης Δαμασκηνός και Κοσμάς ο Μελωδός. Νωπογραφία Φώτη Κόντογλου, Καπνικαρέα.

γ. Η εκκλησιαστική μουσική

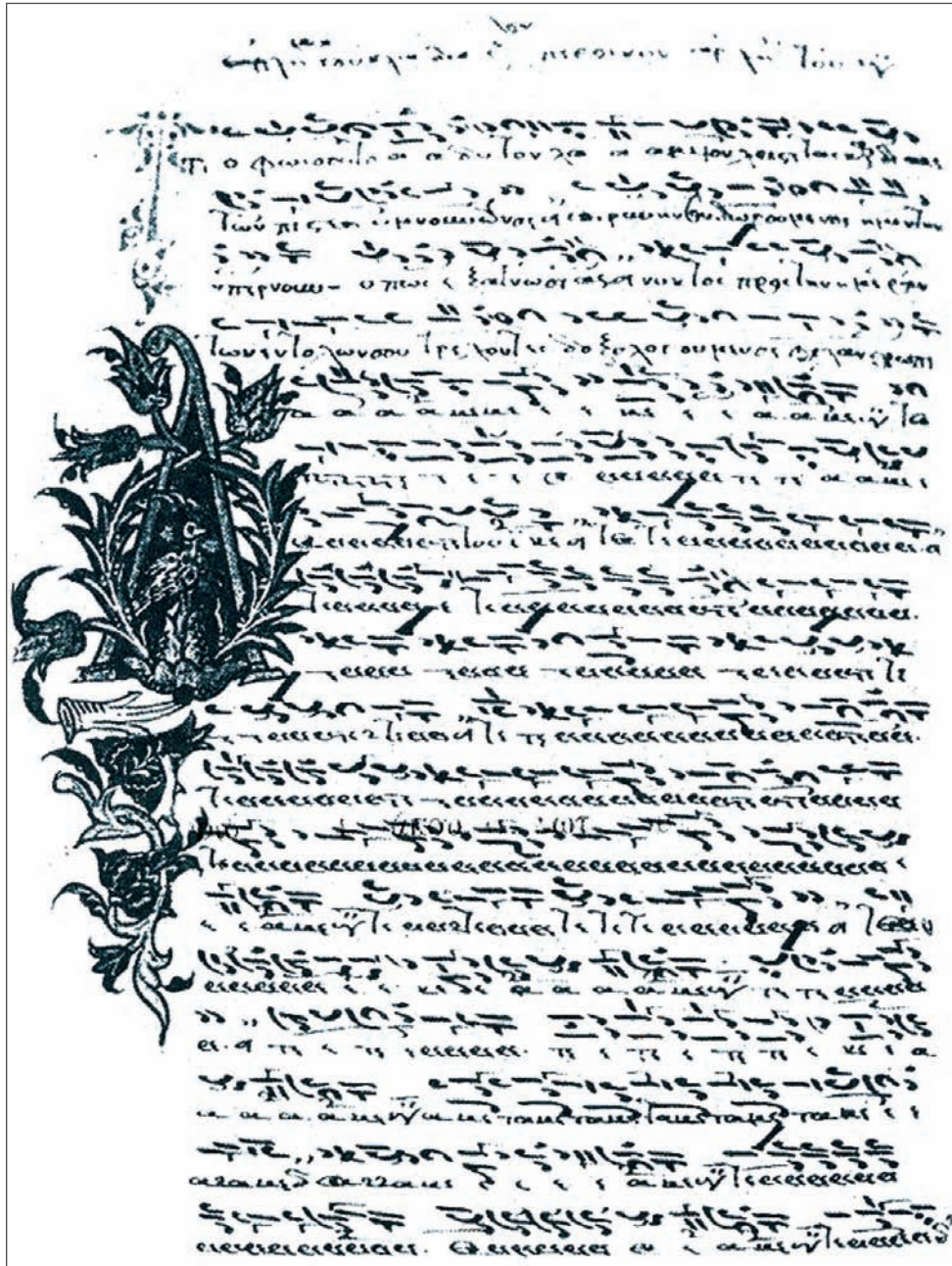
Τα τροπάρια ψάλλονται με ήχους που προέρχονται από την αρχαία ελληνική μουσική. Ιεράρχες της Δύσης, όπως ο Αμβρόσιος Μεδιολάνων τον 4ο μ.Χ.αίωνα, μετέφεραν από την Ανατολή τη μουσική που πλαισίωνε λατρευτικές εκδηλώσεις. Μέσα στην Εκκλησία σταδιακά διαμορφώθηκαν και παρέμειναν μέχρι σήμερα 8 συνολικά ήχοι, **τέσσερις «κύριοι»** (α', β', γ', δ') και **τέσσερις «πλάγιοι»** (πλ. του α', πλ. του β', βαρύς ή πλ. του γ' και πλ. του δ'). Πρώτος συστηματοποίησε αυτούς τους ήχους ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός τον 8ο μ.Χ. αι. Η βυζαντινή μουσική συνοδεύει και υπογραμμίζει τη δύναμη του λόγου. Εκτελείται με την ανθρώπινη φωνή, χωρίς τη συνοδεία οργάνων (σύμφωνα με ρητές αποστολικές διατάξεις) και είναι μονοφωνική. Η κύρια αιτία για την οποία η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική παραμένει μέχρι και σήμερα πιστή στη μονοφωνική ψαλμωδία είναι το γεγονός ότι η πολυφωνία δεν υπήρχε στη μουσική πραγματικότητα μέχρι το σχίσμα των Εκκλησιών. Δημιουργήθηκε στη Δυτική Ευρώπη και άρχισε να διαδίδεται και να αρέσει στον κόσμο πολύ αργότερα (14ος αιώνας). Συνεπώς, η Ορθόδοξη Εκκλησία κράτησε την αρχαιότερη παράδοση της βυζαντινής μουσικής, που είχε άλλωστε φτάσει σε μεγάλη τελειότητα, ενώ η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία χρησιμοποίησε άλλα μουσικά είδη.

Η αντιστοιχία ανάμεσα στις ευρωπαϊκές νότες και στις βυζαντινές νότες είναι:

ΠΑ, ΒΟΥ, ΓΑ, ΔΙ, ΚΕ, ΖΩ, ΝΗ
ΡΕ, ΜΙ, ΦΑ, ΣΟΛ, ΛΑ, ΣΙ, ΔΟ

Η βυζαντινή μουσική, όμως, χρησιμοποιεί διαφορετικές υποδιαίρεσεις ανάμεσα στους φθόγγους μιας μουσικής κλίμακας, από αυτές της ευρωπαϊκής μουσικής.

Η γραφή της βυζαντινής μουσικής απλοποιήθηκε αρκετές φορές μετά τον 9ο αι. (εικ. 3) και, κυρίως, τον 18ο και 19ο αιώνα από σπουδαίους μουσικολόγους. Η βυζαντινή μουσική είναι κοινό κτήμα όχι μόνο όλων των ελληνόφωνων Εκκλησιών, αλλά και των αραβόφωνων ορθοδόξων της Συρίας και της Παλαιστίνης και όλων των ορθοδόξων λαών των Βαλκανίων, και μάλιστα των

Μουσικό χειρόγραφο
Μονής Σινά, 17ος αι.

Ρουμάνων και των Βουλγάρων και σε μεγάλο μέρος των Σέρβων. Επίσης, ίχνη της ανακαλύπτονται στην ψαλμοδία της Ρωσικής και της Φιλανδικής Εκκλησίας.

Είναι πάντως γεγονός ότι στην Ανατολή, ενώ κατά τούς οκτώ πρώτους χριστιανικούς αιώνες η εξέλιξη της εκκλησιαστικής υμνωδίας (ποίηση και μέλος) ήταν ραγδαία, σήμερα παραμένει η υμνωδία αυτή χωρίς καμιά ποιοτική εξέλιξη για περίπου χίλια διακόσια χρόνια. Είναι καιρός, όμως, να συνεχιστεί η πορεία με μια προσπάθεια απόδοσης των ύμνων σε πιο κατανοητή γλώσσα, ώστε να γίνει εμφανές ότι η διδασκαλία της Εκκλησίας αφορά όλο τον κόσμο, όλων των εποχών και ότι δεν αποτελεί απλώς μουσειακό θησαυρό.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι πρώτοι χριστιανικοί ύμνοι έχουν εβραϊκή προέλευση.
- Στη συνέχεια γράφονται ύμνοι με θέματα από το Ευαγγέλιο, από τα συγγράμματα των Πατέρων, από ιστορικά γεγονότα, από Συναξάρια και Μαρτυρολογία.
- Το Κοντάκιο εξιστορεί γεγονότα από τη ζωή αγίων προσώπων. Ο Κανόνας έχει δογματικό περιεχόμενο.
- Η βυζαντινή μουσική έχει οκτώ ήχους και είναι φωνητική.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Φῶς ἰλαρόν, ἀγίας δόξης, ἀθανάτου Πατρός, οὐρανίου, ἀγίου μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ. Ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἐσπερινόν, ὑμνοῦμεν Πατέρα, Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν. Ἄξιόν σε, ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι, φωναῖς αἰσίαις, Υἱέ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδούς· διό ὁ κόσμος, σέ δοξάζει. (αρχαῖος πρωτοχριστιανικός ὕμνος στην ελληνική γλώσσα)

Κοντάκιο του Ρωμανού του Μελωδού για τη Γέννηση του Χριστού

Προοίμιον

Ἡ παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει, καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει· ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι, μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι· δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων θεός. (εφύμνιον)

Οἶκος

Τὴν Ἐδέμ Βηθλεέμ ἤνοιξε, δεῦτε ἰδωμεν· τὴν τρυφὴν ἐν κρυφῇ ἠῦραμεν, δεῦτε λάβωμεν τὰ τοῦ παραδείσου ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ἐκεῖ ἐφάνη ρίζα ἀπότιστος βλαστάνουσα ἄφεισιν, ἐκεῖ παρθένος τεκοῦσα βρέφος τὴν δίψαν ἔπαυσεν εὐθύς τὴν τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Δαβίδ, διὰ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἐπειχθῶμεν ποῦ ἐτέχθη παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων θεός. (εφύμνιον)

Μετάφραση

Προοίμιον

Ἡ Παναγία σήμερα στον κόσμο φέρνει ως ἄνθρωπο τον Ἀκτιστο Θεό, και η γη το Σπήλαιο στον Ἀπροσπέλαστο παρέχει· ἄγγελοι με τους βοσκούς δοξολογούνε και μάγοι ἐρχονται στο δρόμο με τ' ἀστέρι· αφού για χάρη μας γεννήθηκε Νέο Παιδί, ο Ἀχρονος Θεός.

Οἶκος

Ἡ Βηθλεέμ ἀνοίξε τον Παράδεισο, ἐλάτε να δούμε· τὴν ἀπόλαυση κρυμμένη βροῦσαμε, ἐλάτε να πάρουμε του παραδείσου τα δῶρα, μέσα στο Σπήλαιο· ἐκεῖ φανερώθηκε δέντρο Ὑπερφυσικό, που προσφέρει ἀφειση, ἐκεῖ μέσα ευρέθηκε πηγὰδι ἀχειροποίητο, ἀπ' ὅπου ο Δαβὶδ παλιὰ ἐπιθύμησε να πιεῖ· ἐκεῖ μέσα βρίσκεται Κόρη που ἐγέννησε Βρέφος και σταμάτησεν ἀμέσως τὴ δίψα του Ἀδάμ και του Δαβὶδ· για τοῦτο πρὸς το Σπήλαιο ας τρέξουμε, ἐκεῖ που ἐγεννήθη Νέο Παιδί, ο Ἀχρονος Θεός.

(Ρωμανού Μελωδού, Ὑμνοι, ἀπόδοση στα νέα ελληνικά Αρχιμ. Ανανίας Κουστένης, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2003. Μεταγραφή σε μονοτονικό).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τι είναι το Κοντάκιο και τι είναι ο Κανόνας;
2. Γιατί στη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική δε χρησιμοποιούμε μουσικά ὄργανα;
3. Από πού ἀντλούν τα θέματά τους οι εκκλησιαστικοὶ ὕμνοι;
4. Να διαβάσετε στην τάξη τους ὕμνους της ἐνότητος και να εντοπίσετε τις βασικὲς χριστιανικὲς ἀλήθειες που κρύβονται σ' αυτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ

22. Ο εκχριστιανισμός των σλαβικών λαών

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το ιεραποστολικό έργο του Κυρίλλου και του Μεθοδίου στους Σλάβους
- τη συμβολή των σλαβικών λαών στην τέχνη
- το πώς βίωσαν την ορθόδοξη πνευματικότητα.

Σλαβικούς λαούς ονομάζουμε τα φύλα εκείνα που εγκαταστάθηκαν στα τέλη του 5ου μ.Χ. αι. στα βόρεια σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Αυτούς τους λαούς προσπάθησαν να εκχριστιανίσουν οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου, για να πετύχουν την ενότητα της αυτοκρατορίας.

Μια ομάδα Σλάβων, οι Μοραβοί, ζήτησαν το 862 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ να διδαχθούν την ορθόδοξη πίστη. Για το έργο αυτό ο Πατριάρχης Φώτιος (που υπήρξε μια μεγάλη προσωπικότητα της εποχής εκείνης) υπέδειξε τους δυο αδελφούς από τη Θεσσαλονίκη: τον Κωνσταντίνο (που έγινε αργότερα μοναχός και έλαβε το όνομα **Κύριλλος**) και τον **Μεθόδιο**.

α. Το ιεραποστολικό έργο και οι δυσκολίες του

Οι δυο ιεραπόστολοι γνώριζαν τη σλαβική γλώσσα. Οι Μοραβοί, όμως, δεν είχαν αλφάβητο. Έτσι, η μετάδοση της χριστιανικής πίστης μόνο με τον προφορικό λόγο εγκυμονούσε κινδύνους. Ο Κύριλλος, τότε, δημιούργησε το πρώτο σλαβικό αλφάβητο, το οποίο λεγόταν «γλαγολιτικό»*. Αργότερα απλουστεύθηκε, έγινε πιο εύχρηστο και ονομάστηκε «κυρίλλειο».

Στο καινούριο αλφάβητο μεταφράστηκαν η Αγία Γραφή και η Θεία Λειτουργία. Οι δυο βυζαντινοί ιεραπόστολοι, σεβόμενοι την πολιτιστική ταυτότητα των λαών που εκχριστιάνισαν, φρόντισαν ώστε η νεοσύστατη σλαβική Εκκλησία να παραμείνει ανεξάρτητη.

Η πολιτική κατάσταση, όμως, άλλαξε σύντομα και, με την επέμβαση των Φράγκων, ο Μεθό-

*Οι άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, τοιχογραφία 12ου-13ου αι.,
νάος Μεταμόρφωσης του Σωτήρος,
Μπελιάκβο Βουλγαρίας.*

КНЛЕ · О · КЪНІЕ КМІЕСЪ · ПРН
 ДОУТН ЖЕСЪ КЪТЪ · ДІА · ДННРО
 СЪТНЕСЛАКЪ · КН · А · З · Е · Л · О · КЪ
 Н · Б · С · К · З · Е · С · Т · О · П · З · А · К · З · А · Л · Е ·
 П · О · С · З · Л · А · С · Т · А · Н · З · М · О · Р · А · К · З · І · К · А ·
 Ч · Р · І · О · М · Н · Х · А · Н · Л · О · У · Г · Л · І · О · Ш · А ·
 Т · А · К · О · Л · А · К · О · Б · Ж · Н · І · Е · І · О · М · Л · Т · Н ·
 Ю · С · З · Д · Р · А · К · Н · І · Е · С · Л · З · Н · О · У · Т · Е ·
 К · Л · Н · З · І · К · З · Ш · А · Н · О · У · Т · Н · П · Е · Л · Е ·
 М · І · Н · О · З · Н · К · Р · С · Т · Н · І · А · Н · Н · З · В · Л · А ·
 Х · З · Н · З · П · Р · І · К · З · Н · І · З · Н · Т · А · Л · А · Ч · Е ·
 О · У · Т · А · Ц · І · Е · Н · Т · І · Р · А · З · А · Н · Т · Е · А · Л · Л · І ·
 Е · Л · О · К · І · Е · Н · І · П · Р · О · С · Т · І · Т · А · Д · І · Н · Н · Е ·
 Н · І · Л · А · Л · З · Н · Ж · Е · Б · Т · І · Н · Т · І · А ·
 С · Т · І · Е · Н · Л · З · Н · А · Н · С · Т · Н · Н · О · У · Н · Р · А ·
 З · О · У · А · Л · З · Е · К · А · З · А · Л · З · Т · О · Д · О ·
 Б · Р · Т · Н · Е · К · Л · Д · К · О · П · О · С · З · А · Н · Т · А · К · З ·
 М · О · У · Ж · Е · Н · Ж · Е · Н · З · І · Н · С · П · Р · А · Е · Н ·

Χειρόγραφο σε κυριλλική γραφή.

διος βασανίστηκε και φυλακίστηκε (ο Κύριλλος είχε ήδη πεθάνει στη Ρώμη το 869 μ.Χ.). Έτσι εγκαταλείφθηκαν οι περιοχές, για τον εκχριστιανισμό των οποίων είχαν αγωνιστεί με όλες τους τις δυνάμεις τα δύο αδέρφια. Πάντως οι δύο ιεραπόστολοι έδωσαν στους σλαβικούς λαούς την ευκαιρία να αντιληφθούν ότι το μήνυμα του Χριστιανισμού ήταν ανεξάρτητο από εθνότητες, απευθυνόταν σε κάθε άνθρωπο, με πλήρη σεβασμό της πολιτιστικής του ιδιαιτερότητας.

Οι περιοχές που εκχριστιάνισαν οι Κύριλλος και Μεθόδιος.

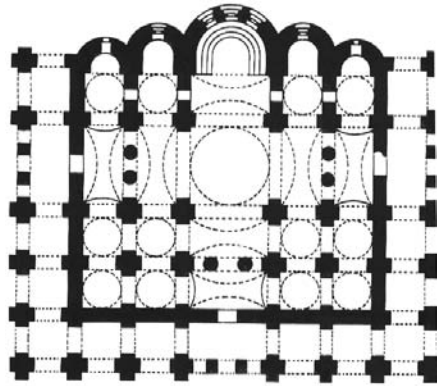
β. Η συμβολή των Σλάβων στην εκκλησιαστική τέχνη και στην ορθόδοξη πνευματικότητα

Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων πραγματοποιήθηκε τον 9ο μ.Χ. αιώνα. Τότε στάλθηκε από το Βυζάντιο ο αρχιεπίσκοπος Ιωσήφ με συνοδεία κληρικών, ζωγράφων, αρχιτεκτόνων και εργάστηκε για τον εκπολιτισμό της Βουλγαρίας. Την ίδια εποχή διαδόθηκε η χριστιανική πίστη και στους Σέρβους (Νοτιοσλάβους). Πολλοί ναοί και μοναστήρια ιδρύθηκαν σε διάφορα σημεία της χώρας τους, και η φιλολογία και η εκκλησιαστική τέχνη αναπτύχθηκαν με βάση τα ελληνικά πρότυπα.

Οι ιεραποστολικές βάσεις, που έθεσαν τον 9ο αιώνα οι Κύριλλος και Μεθόδιος, βοήθησαν την Εκκλησία να μεταδώσει τις αλήθειές της και στους Ρώσους τον 10ο αιώνα. Όταν βαπτίστηκαν οι Ρώσοι του Κιέβου και ο ηγεμόνας τους ο Βλαδίμηρος, άρχισε η πολιτιστική ανάπτυξη της Ρωσίας, με τις μεταφράσεις εκκλησιαστικών συγγραμμάτων και της Θείας Λειτουργίας, καθώς και με την ανάπτυξη της ναοδομίας.

Αρχάγγελος Γαβριήλ. 12ος αι.
Περίβλεπτος, Οχρίδα,
πρώην Γιουγκοσλαβία.

Κάτοψη ναού Αγ. Σοφίας Κιέβου, ρυθμός σταυροειδής με θόλο.

Ναός Αγίας Σοφίας Κιέβου.

Η δημιουργία κατά τα μέσα του 11ου αιώνα μοναστικής ζωής στη Ρωσία είχε ως αφετηρία το Άγιο Όρος και τους μοναχούς Αντώνιο και Θεοδόσιο. Από αυτούς δημιουργήθηκε η μονή Κιέβου, που ανέδειξε επισκόπους, συγγραφείς, ζωγράφους και άσκησε μεγάλη επίδραση στον εκκλησιαστικό βίο της Ρωσίας. Η μεγάλη ακμή του ρωσικού μοναχισμού παρατηρήθηκε κατά τον 12ο αιώνα.

Παναγία του Βλαντιμίρ, 12ος αι. Μόσχα.
Η εικόνα έδωσε την αγιογραφική κατεύθυνση στους Ρώσους εικονογράφους.

Αγία Τριάδα, έργο του Αντρέα Ρουμπλιόφ. Πανακοθήκη Τρετιάκοφ, Μόσχα.

Παρθένος η Ελεούσα. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Σόφιας, Βουλγαρία.

Αγ. Αχίλλειος, ερείπια της τρίκλιτης βασιλικής στις Πρέσπες, που ανήκαν στη Μητρόπολη Οχρίδας.

Αγ. Ισαάκ, Πετρούπολη (εξωτερική και εσωτερική όψη).

